

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

DOI 10.31558/2519-2949.2023.1.5

УДК 321.01: 342.228

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6977-9716>

*Голденштейн К. О., Інститут держави і права ім. В.М.Корецького
НАН України*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ І СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У пропонованій статті розглядаються основні напрями і специфіка використання символіки в сучасній Україні. Розглянуто сутність та особливості використання державних символів. Охарактеризовано процес формування символічними засобами національної ідентичності. З'ясовано системний розвиток військової символіки як чинника протистояння зовнішній агресії. Осмислено процес утвердження символів незламності української нації в умовах російсько-української війни. Виявлено специфіку формування топоніміки, адекватної потребам забезпечення державного суверенітету і національного розвитку.

На основі дослідження нинішньої символічної реальності в Україні з'ясовано, що її дослідження дозволяє в сучасних умовах виявляти здатність до інтерпретацій та емоційного сприйняття політичних явищ і процесів, глибинно пізнавати істинну суть певного політичного порядку. Окреслення символічних способів реалізації політичної діяльності, перетворення існуючої дійсності, конструювання реальності, формування нового світогляду дозволяє глибше осмислювати можливості і труднощі процесу національної ідентифікації та протистояння зовнішнім впливам. Ідеологія за відсутності плюралізму не залишає людині простору для власних ідей та аргументації, розділяє людей на «своїх» і «чужих». Масована символізація, що здійснюється через символічне управління, дозволяє спотворювати свідомість мас. Підтвердженням цього слугує підтримка російським населенням злочинної війни проти України. У відповідності з цим українська символіка, що відображає особливості минулої і сучасної історії українського народу, здатна слугувати потужною зброєю, що наближає перемогу України в російсько-українській війні.

Ключові слова: *символічна реальність, політична символіка, державна символіка, національно-державні символи, військова символіка, символи незламності української нації, національна топоніміка.*

В умовах сучасного розвитку держави й суспільства, коли домінантою людської життєдіяльності стають інформаційно-комунікаційні відносини, важливу роль відіграють символи. У відповідності з цим використання політичної символіки як активного різновиду комунікації розглядається в якості невід'ємної складової загальної політики держави. Політична символіка є одним із чинників модернізації держави й суспільства, умовою політичної консолідації нації. За її допомогою формується довіра громадян до влади. Ефективно здійснювана політика в цьому напрямі слугує засобом зворотного зв'язку влади з населенням, впливає на процеси його мобілізації, політичної участі; дозволяє втілювати програми загальнодержавних перетворень та територіального розвитку; слугує перевіреною засобом легітимації влади. Розвиток демократії потребує вироблення цілеспрямованої політики щодо використання політичної символіки, оскільки вона наділена здатністю впливати на наявні в конкретно взятій країні соціокультурні цінності, соціальні норми та пов'язані з ними орієнтації громадян, зразки необхідної поведінки.

Метою даної статті є розгляд важливих напрямів і специфіки використання політичної символіки в сучасній Україні. До основних завдань віднесено: розгляд сутності та особливостей використання державних символів; характеристика процесу формування символічними засобами національної ідентичності; з'ясування системного розвитку військової символіки як чинника протистояння

зовнішній агресії; осмислення особливостей утвердження символів незламності української нації в умовах російсько-української війни; виявлення специфіки формування топоніміки, адекватної потребам забезпечення державного суверенітету і національного розвитку.

До проблеми символізації політики зверталися у своїх працях такі зарубіжні вчені, як Р. Барт, Ж. Бодріяр, П. Бурдьє, Ю. Габермас, Е. Галас, К. Дойч, М. Едельман, Ш. Ейзенштадт, М. Еліаде, Н. Еліас, Е. Кассіер, Г. Ласвелл, Т. Мейер, Дж. Мід, Д. Расмуссен, Ж. Сегела, В. Тернер, А. Уайтхед, Е. Фромм, М. Фуко та ін. В Україні ця проблема висвітлена у працях таких вчених, як С. Балан, В. Бурлачук, В. Васютинський, В. Дрешпак, К. Євсєєв, Г. Ільтьо, В. Карпов, Ю. Левенець, Е. Мамонтова, В. Мішегліна, Т. Нагорняк, П. Олещук, В. Пахолок, В. Полянська, О. Славіна, М. Слободянюк, П. Стецюк, Н. Шаптала, В. Ярошенко. Спираючись на здобутки зазначених авторів та враховуючи підвищену увагу до політичної символіки в Україні, спровоковану подіями останніх двох десятиліть, варто продовжувати дослідження, пов'язані з символізацією дійсності та прагнути наново осмислити найважливіші напрями застосування політичної символіки. У всякому разі нинішня українська дійсність пропонує щораз більше матеріалу для осмислення цієї проблематики.

Символи в розвитку держави й суспільства слугують інструментами спілкування, пізнання, інтеграції, консолідації. До ресурсів політики, пов'язаної із застосуванням символів, відносяться мас-медіа, державна стратегія, національна ідеологія, політичні послання керівників держави. Оцінюючи узагальнено застосування символіки, В. Бурлачук зазначає: «Та енергія, з якою утверджуються чи заперечуються символічні системи в історії суспільства, спонукає припустити, що за символічною системою, за всією цією сукупністю слів, жестів і речей стоять відносини влади. Тому що тільки боротьба за владу чи проти влади може викликати до життя такий сплеск соціальних емоцій» [1, с. 111]. Влада зазвичай прагне використовувати символи, зважаючи на те, що значна частина суспільства внаслідок стійкості історичного досвіду, традиції або політичної інерції, пов'язаної з попереднім політичним режимом, зокрема з відсутністю свободи, звикла сприймати символи в якості елементів реальної політики. Головною метою символічної боротьби є монополія на встановлення влади над ситуацією. Використання політичної символіки на благо суспільства чи зі злими намірами залежить від характеру політичного режиму.

Тоталітарні та жорстко авторитарні режими використовують політичну символіку як засіб маніпулювання громадською думкою, застосування гібридної агресії. Зважаючи на це, К. Євсєєв доходить наступного висновку: «У тоталітарних суспільствах політика містить істотний символічний складник. Символічна політика створює ситуацію, за якої політичний режим, формально залишаючись демократичним, по суті, є тоталітарним, адже “естетичне насилля” забезпечує тотальний контроль політичної свідомості» [2, с. 322]. Частіше за все це породжує відрив від соціальної реальності, внаслідок чого з часом постає розрив між бажаним і дійсним і, як наслідок, – несприйняття нав'язуваних символів масовою свідомістю.

Демократичні режими використовують політичну символіку як спосіб розширення політичної участі, взаємодії влади й суспільства, удосконалення системи державного управління. Оскільки символи володіють значним потенціалом психологічного впливу, завдяки їх використанню політичні лідери і в демократичних країнах можуть займатися популізмом, створювати видимість перетворень, ігноруючи реальний стан справ у державі. В ідеалі ж за умов демократичного розвитку «використання символів у політичній діяльності має бути спрямоване на підвищення рівня власної легітимності та досягнення позитивних результатів» [3]. Від початку здобуття незалежності політична символіка активно використовується на користь демократичного розвитку і в Україні. Спробуємо окреслити деякі важливі напрями її застосування, які останнім часом набули сутнісного значення для збереження суверенітету, забезпечення державотворчого процесу і консолідації суспільства.

Починаючи з XIX ст. незмінними атрибутами, що символізують суверенітет держави, є державний прапор, державний герб і державний гімн. Утверджуючи історичну спадкоємність державотворення та символічно супроводжуючи процес формування політичної нації, державні символи виконують політичну, дипломатичну, ідеологічну, соціальну, комунікативну, ідентифікаційну функції. Як зазначає Е. Мамонтова, сучасні державні символи у своїй сукупності становлять єдиний комплекс символічної атрибуції державного суверенітету. Відповідно: «Державний символ є специфічним різновидом символу політичного. Причому у кожного державного символу є своя особлива місія. Так, прапор окреслює та позначає державну територію. Він є уособленням держави, її найбільш абстрактним, а отже й максимально ємним та лаконічним

символом. Герб у графічній формі втілює свідомість, світосприйняття та історію народу, що створив державу не як політико-адміністративний інститут, а як державу-світ, державу універсум, як форму й систему свого матеріального і духовного буття. Гімн оспівує державу і є словесним музичним втіленням ідеї прапора і герба» [4, с. 23]. Державні символи є незаперечним доказом незалежності та міжнародного авторитету держави. Зазвичай вони глибинно пов'язані з національною історією країни. Так герб України своїми витокami сягає княжої доби. Державний прапор пов'язаний з попередніми державотворчими зусиллями. Слова державного гімну відображають трагізм і звитягу національно-визвольної боротьби українського народу. Шанування державних символів є обов'язком кожного громадянина держави, оскільки вони затверджуються нормативно-правовими актами та спрямовані на утвердження конкретної державності.

У розширеному тлумаченні дотичні до держави символи визначаються як національно-державні. До них відносяться об'єкти, явища, образи, знаки, що чуттєво впливають на свідомість людей та відображають історію національного державотворення. Ефективне застосування символічних ресурсів державотворення дозволяє здійснювати контроль над громадською думкою, сприяє досягненню консенсусу із життєво важливих для даної країни питань. Національно-державні символи значною мірою впливають на почуття громадян, виховують молоде покоління, консолідують громадян довкола суспільно значимих ідей, сприяють формуванню цілісного образу держави.

Національні символи, які в умовах перехідного розвитку держави й суспільства зазвичай політизуються, виступають фундаментом і захисним редутом культури, цінностей певної нації. Кожен народ упродовж своєї історії формує неповторну систему національних символів. І саме вони значною мірою впливають на процеси національної ідентифікації та самоідентифікації особистості. На основі цієї системи утворюється громадянська ідентичність, що «як ототожнення самого себе зі спільнотою громадян певної країни передбачає не тільки усвідомлення формального зв'язку в форматі «права-обов'язки» (який уособлює позиція «Я – громадянин»), а і відчуття громадянської солідарності, що виникає на основі спільних цінностей та досвіду громадянської співпраці» [5, с. 225]. Звідси важливою складовою процесу набуття національної ідентичності є громадянськість, що означає готовність людини, громадянина до активної участі у справах суспільства й держави.

У цьому контексті В. Ярошенко виокремлює кілька груп символів, які справляють вплив на набуття якостей громадянськості:

Символи-ідеї («усі вербальні політичні мотиви, які несуть собою презентаційну, агітаційну та мобілізаційну функції, презентуючи країну та з'ясовуючи світоглядні, соціокультурні, політичні та національні принципи її мешканців»).

Поведінкові символи («упорядкована система дій, сукупність універсальних сюжетів та моделей поведінки, що повторюються циклічно у певному соціальному просторі чи ініційовані під конкретну політичну подію»: мітинги, протестні акції, мирні переговори, вшанування пам'яті полеглих та ін.).

Символи-персони («політичні діячі-лідери, які виступають від імені держави-нації»: воїни-захисники, видатні представники нації, борці за свободу і незалежність України).

Національно-державна символіка («державні символи, утворені як державно-національна цінність, які використовуються на різних рівнях, підкреслюючи свій законний статус»: герб, прапор, гімн, архітектурні ансамблі, пам'ятники, зображення моральних авторитетів нації та ін.) [6, с. 127–128]. Консолідуючи громадянське суспільство, національна ідентичність через посередництво символів виступає могутнім чинником політичної мобілізації. В Україні це, зокрема, виявляється в символічних гаслах «Слава Україні!» та «Нація понад усе!». Усталена в символічній репрезентації, національна ідентичність сприяє соціальній згуртованості громадян довкола спільних завдань, таких як перемога в російсько-українській війні, євроінтеграція, вступ до НАТО та ін.

Одним із ключових напрямів символічної політики в умовах протистояння зовнішній російській агресії постав системний розвиток військової символіки. Особливо актуальною сьогодні виявляється думка її дослідника В. Карпова, висловлена ним ще в 2016 році: «Практика показує, що сучасні суспільно-політичні та військові виклики не лише не послабили роль та значення символів, а навпаки, поглибили його, загостривши увагу на принципі означення державної приналежності військового формування та принципі ідейної відповідності змісту символів ідеалам, які відстоюються у збройній боротьбі» [7, с. 10]. Зрештою розуміння цього дійшло до захисників України ще на початку 1990-х років, коли нагально постала проблема відмежування від радянських символів і традицій. До того ж військова символіка, як відомо, має в Україні багату історію та традиції.

Саме в цей складний період національної історії напівстихийно, з ініціативи патріотично налаштованих військовослужбовців-українців, почали з'являтися символічні ознаки армійського українства – кокарди з раніше забороненим тризубом. І вже в 1993 році почали надходити до військ офіційно затверджені першим міністром оборони України генералом К. Морозовим нарукавні емблеми, де поєдналися синьо-жовті кольори українського прапора, малий Державний Герб України з тризубом і китиці червоної калини.

У широкому розмаїтті нарукавних емблем поступово відобразилась вся героїчна історія України з ознаками козацької звитяги, поземельної геральдики. М. Слободянюк зазначає, що національно-патріотичні почуття українських воїнів особливо загострилися від 2014 року – з початком збройної агресії Росії проти України: «Емблематика українських добровольчих батальйонів, батальйонів територіальної оборони, які створювалися заново і укомплектовувалися вояками, призваними з резерву, з цивільного життя, рясніє саме патріотичними символами. Тут і символи, які використовувались на Майдані під час Революції Гідності, символіка з образами захисників України – Запорізьких козаків, різні додаткові жартівливі нашивки, які підкреслювали відчуття жертвності українських військовослужбовців у захисті своєї землі» [8, с. 54].

Окрім емблематики військових формувань та керівних органів силових структур до основних різновидів військової символіки відносяться: вексилологія (прапори, знамена, штандарти); фалеристика (державні нагороди, відомчі відзнаки, нагрудні кваліфікаційні знаки); уніформістика (елементи та атрибути військової форми). Причому всі ці різновиди зазнали кардинальних змін. Радикально змінився і символічний лексикон, до якого додалися такі характеристики української звитяги й незламності, як «Аеропорт», «кіборг». У 2018 році Верховна Рада України затвердила вітання «Слава Україні!» – «Героям слава!» як офіційне у лавах Збройних Сил України та Національної поліції.

З початком широкомасштабної війни Росії проти України мужність українських захисників символічно відобразилась в емоційній відповіді захисника острова Зміїний екіпажу ракетного крейсера «Москва»: «Русский военный корабль иди нах...!» Ця фраза набула міжнародної популярності. Тим більше, що той самий російський корабель 13 квітня 2022 року був потоплений у Чорному морі українськими ракетами «Нептун». На честь цієї події «Укрпошта» мільйонними тиражами випустила дві поштові марки, які розійшлися з небувалою швидкістю. Один із примірників першої з випущених марок навіть було продано на аукціоні за п'ять мільйонів гривень. Кошти від продажу пішли на допомогу Збройним Силам України. Український лексикон завдяки мужнім захисникам збагатився такими словами і словосполученнями, як «Привид Києва», «Азовсталь», «Пес Патрон», «Доброго вечора, ми з України!» та ін.

В умовах російсько-української війни символізація дійсності набула ознак важливого способу загальнонаціонального протистояння дезінформації і агресії загарбників. Як наслідок, утвердився цілий комплекс символів незламності української нації, які підхопили і почали активно поширювати в мережах блогери, журналісти, звичайні користувачі. Символічного значення почали набувати звичайні слова і речі. Це стосується, зокрема, слова «паляниця». Щодо цього несподіваного феномена українська журналістка Д. Кречетова зазначає: «Слово “паляниця” стало своєрідним “паролем”, за допомогою якого українці, зокрема військові, відрізняють “своїх” від “чужих”. До війни його лише зрідка можна було почути від пересічного громадянина, а зараз деякі використовують це кодове слово цілком серйозно. Українці обрали слово “паляниця” кодовим не дарма, адже “сусіди” мало того, що плутають поняття, так ще й не можуть його правильно вимовити» [9]. Ще одним несподіваним символом незламності українців стала кухонна шафка з керамічним півником васильківської майоліки, що якимось дивом уціліла на стіні зруйнованого в місті Бородянці багатоквартирного будинку. Згодом цей символ передали до Національного музею Революції Гідності.

Справжньою візитівкою України стала відома пісня «Ой, у лузі червона калина», яку переспівали відомі й маловідомі виконавці по всьому світу. До цього додалася пісенна творчість таких відомих українських виконавців, як Н. Могилевська, О. Пономарьов, С. Вакарчук, М. Барських. Знаковою подією на культурному фронті постала пісня «Стефанія», з якою гурт «Kalush Orchestra» здобув для України перемогу в пісенному конкурсі «Євробачення» 2022 року.

Важливу роль в сучасних умовах відіграє топоніміка як чинник ідеологічно зумовленої знакової реальності. Йдеться про назви адміністративно-територіальних одиниць, вулиць, майданів, державних установ. У цьому контексті В. Пахолок, пов'язуючи дану проблему з домінуванням певних цінностей, слушно зазначає: «Використання політичної топоніміки дозволяє заощадити ресурси та час у формуванні визначених політичних цінностей. Частота

згадуваності топонімів позначається на інтеграційних властивостях символу. Крім того, має тривалий ефект, оскільки топоніми не піддаються частим змінам» [10, с. 235]. З цією думкою варто погодитись, оскільки українська історія підтверджує роль топоніміки як засобу ідеологічно зумовлених, спланованих дій з метою впливу на почуття, мотиви та критичне мислення людей. З потраплянням України у сферу російського імперського, а потім радянського впливів було спотворено до невпізнанності історичну українську топоніміку і, як наслідок, – свідомість та історичну пам'ять цілих поколінь. Відповідно деколонізація, дерусифікація та декомунізація українських топонімів постали в умовах розв'язаної в 2014 році Росією війни проти України в якості одного з першочергових завдань.

Російсько-радянська ідеологія безжалісно перекраляла топоніміку українських міст, селищ і сіл, нав'язавши тисячі назв на честь російських міст, письменників, політичних діячів, вождів і героїв. Процес повернення історичної пам'яті під різними приводами розтягнувся в Україні на три десятиліття. Це лиш підтверджує рівень спотворення національної культури. Відповідно, на думку журналістки Л. Гаврилової, доносити до свідомості українців треба дві прості істини: «По-перше, не існує таких грошей, про які можна було б сказати «це дорого», коли йдеться про порятунок національної історичної пам'яті. Тому що все це мало працювати на ствердження радянсько-російського домінування, а у людей – генерувати комплекс меншовартості з пелюшок. По-друге, це не дорого. Це – реально копійки. Тож не треба поширювати ворожі міфи. Наскільки затято Росія тримається за цей свій «плацдарм» на українській землі – особливо виразно стало видно у ці дні. Що зараз насамперед роблять росіяни в наших окупованих містах? Правильно, повертають старі назви, намагаються відновити своїх ідолів» [11].

Широкомасштабне вторгнення Росії в Україну змусило активізувати процес перейменування попередніх назв. Зрештою до свідомості українців не лише в Києві, а й у Миколаєві, Одесі, Харкові та інших русифікованих містах почала доходити сформульована кореспондентом «АрміяInform» О. Теревеком істина: «Для сучасної України декомунізація та деколонізація – це дещо важливіше, ніж просто позбавлення рудиментів радянського минулого у вигляді комуністичних топонімів, пам'ятників вождям чи назв чужих міст, річок, гір та імен. В нинішніх умовах цей процес означає деколонізацію й дерусифікацію в цілому, що дорівнює самозбереженню нації» [12]. На користь змін, які відбулися у свідомості українських високопосадовців і звичайних людей свідчать результати опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми МАТРА з 13 по 21 грудня 2022 року. Ще недавно перейменування топонімів видавалося багатьом людям, особливо на сході й півдні України, суперечливим. Нині позитивно до перейменувань ставляться: загалом в Україні – 59%, на заході – 83,6%, в центрі – 55,3%, на півдні – 22,8%, на сході – 52,3%. Також близько 73% українців схвалюють державне рішення про засудження СРСР як комуністичного тоталітарного режиму, що здійснював політику державного терору. Така думка домінує в усіх регіонах, а незгодних із цим – не більше 14% (близько 14% на півдні та 12% на сході України) [13]. Відтак маємо всі підстави вважати процес повернення української пам'яті незворотним. А значить і повернення українських найменувань натомість нав'язаних окупаційною владою слід сприймати в умовах війни як лінію фронту, що проходить по душах і серцях українців.

Опанування символічної реальності дозволяє в сучасних умовах виявляти здатність до інтерпретацій та емоційного сприйняття політичних явищ і процесів, глибинно пізнавати істинну суть певного політичного порядку. Окреслення символічних способів реалізації політичної діяльності, перетворення існуючої дійсності, конструювання реальності, формування нового світогляду дозволяє глибше осмислювати можливості і труднощі процесу національної ідентифікації та протистояння зовнішнім впливам. Слід пам'ятати, що за допомогою ідеології символічними засобами задаються певні установки, ідеологеми, способи поведінки, формування відповідних оціночних суджень. При цьому ідеологія за відсутності плюралізму не залишає людині простору для власних ідей та аргументації, розділяє людей на «своїх» і «чужих». До маніпулятивних засобів, пов'язаних із символами, слід віднести міфологізацію, ідеологізацію, ритуалізацію. Масована символізація, що здійснюється через символічне управління, дозволяє спотворювати свідомість мас. Підтвердженням цього слугує підтримка російським населенням злочинної війни проти України. У відповідності з цим українська символіка, що відображає особливості минулої і сучасної історії українського народу, здатна слугувати потужною зброєю, що наближає перемогу України в російсько-українській війні.

Бібліографічний список:

1. Бурлачук В. Символ и власть: Роль символических структур в построении картины социального мира. Киев: Институт социологии НАН Украины, 2002. 266 с.
2. Євсєєв К. Символічна політика в Україні. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Випуск 6 (62). С. 310 – 322.
3. Балан С. Символічна політика. *Українська правда*. 30 травня 2012. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2012/05/30/6965594/> (дата звернення: 03.01.2023).
4. Мамонтова Е. Символічний комплекс атрибутів державного суверенітету. *Політичний менеджмент*. 2011. № 1. С. 17 – 24.
5. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві / Колективна монографія. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 296 с.
6. Ярошенко В. Становлення інституту демократичної громадянськості в Україні з урахуванням впливу символічної складової. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. Випуск 5. Житомир-Київ-Краків: ФОП Євенок О. О., 2015. С. 122 – 133.
7. Карпов В. В. Українська звитяга у символах. Київ: Видавець Олег Філюк, 2016. 421 с.
8. Слободянюк М. В. Національно-патріотичні мотиви у символіці Сухопутних військ Збройних Сил України. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2016. № 4. С. 52 – 56.
9. Кречетова Д. Від «Привида» до «Азовстали». 7 символів незламності України під час війни. *«Українська правда. Життя»*. 23 серпня 2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/23/250117/> (дата звернення 14.02.2023).
10. Пахолок В. М. Декомунізація топонімів у стратегії формування політичних цінностей та зміцненні гуманітарної безпеки України. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 87 / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020. С. 233 – 243.
11. Гаврилова Л. Українські топоніми: альтернативи немає – треба повертати своє. 29.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3603635-toponimi-j-pamatniki-storicna-imperska-ipso-dobigae-kinca.html> (дата звернення: 19.02.2023).
12. Теревєрко О. Дерусифікація топонімів в Україні: на розгляд Верховної Ради внесли відповідний законопроект. 08 квітня 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/08/derusyifikacziya-toponimiv-v-ukrayini-na-rozglyad-verhovnoyi-rady-vnesly-vidpovidnyj-zakonoprojekt/> (дата звернення: 19.02.2023).
13. Барсукова О. Скільки українців "за" перейменування топонімів, пов'язаних з Росією чи СРСР? Опитування. *«Українська правда. Життя»*. 21 січня 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/21/252460/> (дата звернення: 19.02.2023).

References:

1. Burlachuk V. Symbol y vlast: Rol symvolicheskykh struktur v postroenyyu kartiny sotsyalnoho mira. Kyev: Ynstytut sotsyolohyy NAN Ukrainy, 2002. 266 s.
2. Ievsieiev K. Symvolichna polityka v Ukraini. *Naukovi zapysky IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. Vypusk 6 (62). S. 310 – 322.
3. Balan S. Symvolichna polityka. *Ukrainska pravda*. 30 travnia 2012. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2012/05/30/6965594/> (data zvernennia: 03.01.2023).
4. Mamontova E. Symvolichniy kompleks atrybutsii derzhavnoho suverenitetu. *Politychnyi menedzhment*. 2011. № 1. S. 17 – 24.
5. Politychni mekhanizmy formuvannia hromadianskoi identychnosti v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi / Kolektyvna monohrafiia. Kyiv: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2014. 296 s.
6. Iaroshenko V. Stanovlennia instytutu demokratychnoi hromadianskosti v Ukraini z urakhuvanniam vplyvu symvolichnoi skladovoi. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. Vypusk 5. Zhytomyr-Kyiv-Krakiv: FOP Yevenok O. O., 2015. S. 122 – 133.
7. Karpov V. V. Ukrainska zvytiaha u symvolakh. Kyiv: Vydavets Oleh Filiuk, 2016. 421 s.
8. Slobodianiuk M. V. Natsionalno-patriotychni motyvy u symvolitsi Sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. 2016. № 4. S. 52 – 56.
9. Krechetova D. Vid «Pryvyda» do «Azovstali». 7 symvoliv nezlamnosti Ukrainy pid chas viiny. *«Ukrainska pravda. Zhyttia»*. 23 serpnia 2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/23/250117/> (data zvernennia 14.02.2023).
10. Pakholok V. M. Dekomunizatsiia toponimiv u stratehii formuvannia politychnykh tsinnosteii ta zmitsnenni humanitarnoi bezpeky Ukrainy. *Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats. Yurydychni i politychni nauky*. Vypusk 87 / In-t derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv: Vyd-vo «Iurydychna dumka», 2020. S. 233 – 243.
11. Havrylova L. Ukrainski toponimy: alternatyvy nemaie – treba povertaty svoje. 29.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3603635-toponimi-j-pamatniki-storicna-imperska-ipso-dobigae-kinca.html> (data zvernennia: 19.02.2023).

12. Tereverko O. Derusyfikatsiia toponimiv v Ukraini: na rozghliad Verkhovnoi Rady vnesly vidpovidnyi zakonoproekt. 08 kvitnia 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/08/derusyfikacziya-toponimiv-v-ukrayini-na-rozglyad-verhovnoyi-rady-vnesly-vidpovidnyj-zakonoprojekt/> (data zvernennia: 19.02.2023).

13. Barsukova O. Skilky ukraintziv "za" pereimenuvannia toponimiv, poviazanykh z Rosiieiu chy SRSR? Opytuvannia. «Ukrainska pravda. Zhyttia». 21 sichnia 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/21/252460/> (data zvernennia: 19.02.2023).

Goldenstein K. O. The main directions and specifics of the use of political symbols in modern Ukraine

The proposed article examines the main directions and specifics of the use of symbols in modern Ukraine. The essence and features of the use of state symbols are considered. The process of formation of national identity by symbolic means is characterized. The systematic development of military symbols as a factor in resisting external aggression is clarified. The process of affirming the symbols of the indomitability of the Ukrainian nation in the conditions of the Russian-Ukrainian war is meaningful. The specificity of the formation of toponymy, adequate to the needs of ensuring state sovereignty and national development, has been revealed.

On the basis of the study of the current symbolic reality in Ukraine, it was found that its study allows in modern conditions to reveal the ability to interpret and emotionally perceive political phenomena and processes, to deeply learn the true essence of a certain political order. Delineation of symbolic ways of implementing political activity, transformation of existing reality, construction of reality, formation of a new worldview allows a deeper understanding of the possibilities and difficulties of the process of national identification and resistance to external influences. Ideology, in the absence of pluralism, does not leave a person space for his own ideas and arguments, divides people into "own" and "strangers". Mass symbolization, carried out through symbolic control, allows to distort the consciousness of the masses. This is confirmed by the Russian population's support for the criminal war against Ukraine. In accordance with this, Ukrainian symbolism, which reflects the peculiarities of the past and present history of the Ukrainian people, is capable of serving as a powerful weapon that brings Ukraine closer to victory in the Russian-Ukrainian war.

Keywords: *symbolic reality, political symbolism, state symbolism, national-state symbols, military symbolism, symbols of the indomitability of the Ukrainian nation, national toponymy.*